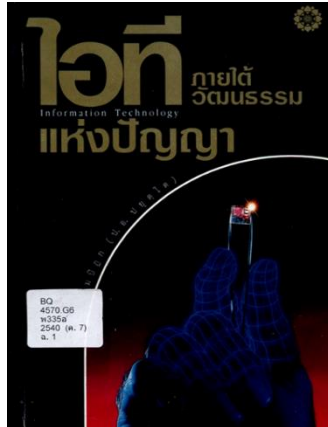

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)

IT: UNDER THE CULTURE OF WISDOM

(RELIGION AND THE AGE OF GLOBALIZATION)

ผู้แต่ง: พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

สำนักพิมพ์: มูลนิธิพุทธธรรม

ครั้งที่พิมพ์: 7

ปีที่พิมพ์: กุมภาพันธ์ 2540

จำนวนหน้า: 51 หน้า จำนวน 9 ตอน

ISBN: 974-7890-82-8

ผู้วิจารณ์

พระมหาปราชญ์ ชาคโร

Phramaha Prach Jagaro

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

Thanarat Sa-ard-iam

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

E-mail : 6809105010@mcu.ac.th, prach_kp@outlook.com

วันที่รับบทความ (Received) : 16 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 3 มีนาคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 31 มีนาคม 2569

บทนำ

หนังสือเรื่อง “ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)” แต่งโดยพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) พระเถรานุเถระผู้มีผลงานด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนาร่วมสมัยจำนวนมาก เป็นหนึ่งในนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของประเทศไทย หนังสือเล่มนี้พิมพ์ครั้งที่ 7 เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2540 เป็นหนังสือที่แสดงให้เห็นถึงความทันสมัยของพุทธธรรมที่สามารถอธิบายและแก้ปัญหาสังคมร่วมสมัยได้

รายงานบทวิจารณ์หนังสือฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปาฐกถาพิเศษเรื่อง “ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)” โดย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งแม้จะได้รับการบรรยายไว้ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2538 เนื่องในงาน “ไอทีเฉลิมพระเกียรติ” แต่เนื้อหาและหลักคิดที่ปรากฏกลับมีความเป็นสากลและก้าวข้ามกาลเวลา (Timeless) เปรียบเสมือนเข็มทิศทางจิตวิญญาณที่ชี้ทางสว่างให้แก่มนุษย์ผู้กำลังหลงทางอยู่ในป่าข้อมูลข่าวสาร การหยิบยกเอกสารชิ้นสำคัญนี้มาพินิจพิจารณาในระดับคุชภักดิ์ จึงมิใช่เพียงการศึกษาประวัติศาสตร์ทางความคิด แต่เป็นการแสวงหาคำตอบเชิงปรัชญาและจริยศาสตร์ที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับโลกยุคปัจจุบัน

เนื้อหาภายในบทวิจารณ์ฉบับนี้ ได้มุ่งเน้นการสังเคราะห์แก่นความคิดของผู้ที่ฉายภาพความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและกระบวนการทัศน์ในการรับเทคโนโลยีของสังคมไทย โดยเฉพาะประเด็นวิกฤตทางปัญญาที่เกิดจากการขาดแคลนวัฒนธรรมมิติทางวิทยาศาสตร์ และมิติทางอุตสาหกรรม อันเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ แต่กลับรับเอาเทคโนโลยีมาใช้ภายใต้วัฒนธรรมบริโภคนิยม และความเชื่อแบบไสยศาสตร์ ผู้วิจารณ์ได้วิเคราะห์เจาะลึกถึงผลกระทบทางสังคมวิทยาและจิตวิทยาที่เกิดขึ้น เมื่อมนุษย์เสพติดความสบาย กระทั่งละขาดความเพียร (Indolence) และความสามารถในการมีความสุขด้วยตนเอง (Inner Happiness) พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางออกตามข้อเสนอของผู้ประพันธ์ คือ การสร้างวัฒนธรรมแห่งปัญญาตามหลักพุทธธรรม เพื่อพัฒนาคนให้สามารถอยู่เหนือเทคโนโลยี และใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์อารยธรรม ไม่ใช่เครื่องมือที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์

ผู้วิจารณ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การวิจารณ์และสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารอันทรงคุณค่าเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ โดยเฉพาะในการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมคนให้พร้อมรับมือกับโลกอนาคต ไม่ใช่เพียงการเตรียมทักษะทางเทคนิค (Hard Skills) แต่รวมถึงการปลูกฝังภูมิคุ้มกันทางจิตใจและปัญญา (Wisdom & Resilience) ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจารณ์ขอกราบขอบพระคุณและบูชาในปัญญาของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ได้ให้หลักคิดอันล้ำค่านี้ไว้เป็นมรดกทางปัญญาแก่สังคมไทย และหวังว่าบทวิจารณ์หนังสือฉบับนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งในการสืบสานเจตนารมณ์ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์สันติสุขและอิสรภาพที่แท้จริงสืบไป

เนื้อหา

ตอนที่ 1 ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์ ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยการนิยาม คำว่า โลกาภิวัตน์ ว่าเป็นสภาพที่ไร้พรมแดน ข้อมูลข่าวสารและผลกระทบแผ่ขยายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว โดยมีเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนชี้ให้เห็นความย้อนแย้ง (Paradox) ที่สำคัญว่า ในขณะที่โลกเชื่อมต่อกันทางวัตถุเป็น “Global Village” แต่มนุษย์กลับมีความแตกแยก ขัดแย้ง และแบ่งฝักฝ่าย (Tribalism) มากขึ้น พร้อมกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง ซึ่งศาสนาต้องเข้ามามีบทบาทในการกำกับกระแสนี้ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง

ตอนที่ 2 บทบาทและอิทธิพลของเทคโนโลยี เทคโนโลยีถูกวิเคราะห์ในฐานะเครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ คือ ทำให้ตาหูได้ไกลขึ้น (กล้องโทรทรรศน์) หูได้ยินไกลขึ้น (โทรศัพท์) และสมองคิดได้เร็วขึ้น (คอมพิวเตอร์) ซึ่งถือเป็นปาฏิหาริย์ทางวัตถุ แต่ผู้เขียนเตือนว่า อำนาจที่เพิ่มขึ้นนี้มาพร้อมกับความรับผิดชอบ หากมนุษย์ใช้อินทรีย์เทียมเหล่านี้โดยขาดสติปัญญา มันจะกลายเป็นเครื่องมือขยายขอบเขตของการทำลายล้างที่รุนแรงกว่าเดิม

ตอนที่ 3 เทคโนโลยีสู่สภาพโลกาภิวัตน์ และ กาลาภิวัตน์ ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การบัญญัติศัพท์ กาลาภิวัตน์ (Time-globalization) เพื่อชี้ให้เห็นว่ายุคใหม่ไม่ได้มีแค่ความกว้างขวางเชิงพื้นที่ แต่มีความรวดเร็วของเวลาเป็นปัจจัยสำคัญ ความรวดเร็วนี้ทำให้มนุษย์ตั้งตัวไม่ทันและขาดเวลาในการไตร่ตรองซึ่งเป็นจุดอ่อนที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา

ตอนที่ 4 วิทยาศาสตร์กับเบื้องหลังความเจริญของเทคโนโลยี ผู้เขียนวิเคราะห์ว่ารากฐานของเทคโนโลยีตะวันตกมาจากแนวคิดพิชิตธรรมชาติ (Conquest of Nature) ซึ่งมองมนุษย์แยกขาดจากธรรมชาติและต้องการควบคุมธรรมชาติ แนวคิดนี้แม้จะทำให้เกิดความเจริญทางวัตถุ แต่ก็นำมาซึ่งวิกฤตสิ่งแวดล้อมและความแปลกแยกของมนุษย์ ต่างจากแนวคิดตะวันออกที่เน้นความกลมกลืน

นอกจากการวิพากษ์แนวคิด พิชิตธรรมชาติ ของชาติตะวันตกที่นำไปสู่ความแปลกแยกระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมแล้ว ในระดับดุษฎีบัณฑิต ผู้วิจารณ์ขอขยายความมิติ ความแปลกแยกทางสังคม (Social Alienation) ที่ทวีความรุนแรงขึ้นในยุคโซเชียลมีเดียและอัลกอริทึมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หนังสือได้ตั้งข้อสังเกตถึงความย้อนแย้งที่น่าหวาดวิตก กล่าวคือ ในขณะที่เทคโนโลยีการสื่อสารเชื่อมต่อโลกให้แคบลง จนกลายเป็นเครือข่ายเดียวกันหรือ หมู่บ้านโลก (Global Village) แต่มนุษย์กลับเผชิญกับสภาวะ ลัทธิแบ่งพวกแบ่งเผ่า (Tribalism) ที่ผู้คนกลับมีความขัดแย้ง แบ่งแยก และรบราฆ่าฟันกันรุนแรงยิ่งขึ้น ปรากฏการณ์นี้เห็นได้ชัดในยุคโซเชียลมีเดียปัจจุบันที่อัลกอริทึมสร้าง ห้องเสียงสะท้อน (Echo Chamber) ทำให้ผู้คนรับรู้เฉพาะข้อมูลที่ตรงกับจิตตนเอง คล้ายกับภาพสะท้อนที่ผู้เขียนเคยเตือนไว้ เรื่องการเสพติดทีวี ที่ต่างคนต่างจดจ่ออยู่กับหน้าจอจนสูญเสียความสัมพันธ์อันอบอุ่นในครอบครัวและขาดความเอาใจใส่ต่อเพื่อนมนุษย์ การวิพากษ์ในจุดนี้จะช่วยชี้ให้เห็นผลกระทบทางจิตวิทยาเชิงลึก ว่าเทคโนโลยีที่ปราศจากปัญญากำกับ ได้ทำให้มนุษย์ยุคโลกาภิวัตน์โดดเดี่ยว แยกแยก เห็นแก่ตัว และเปราะบางทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น แม้จะอาศัยอยู่ในโลกที่เชื่อมต่อกันตลอดเวลาก็ตาม

ตอนที่ 5 สังคมไทยกับเทคโนโลยี: การขาดแคลนวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ บทวิพากษ์สังคมไทยอย่างตรงไปตรงมาว่า รับเอาเทคโนโลยีมาใช้แต่เปลือก คือ รับมาแต่ผลผลิตเพื่อการบริโภค แต่ขาดวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ (Scientific Culture) ซึ่งหมายถึงนิสัยใฝ่รู้ คิดเป็นเหตุเป็นผล และชอบพิสูจน์ทดลอง ผลที่ได้คือคนไทยใช้เทคโนโลยีไฮเทคไปส่งเสริมความมั่งคั่งและไสยศาสตร์

ตอนที่ 6 รู้จักไทย เข้าใจฝรั่ง วัฒนธรรมผลิตและวัฒนธรรมบริโภค ผู้เขียนเปรียบเทียบว่า ตะวันตกสร้างเทคโนโลยีจากความขาดแคลน จึงมีวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ที่สอนให้คนสู้สิ่งยาก (Industry = ความเพียร) แต่คนไทยมีพื้นฐานชีวิตที่สบาย จึงมีนิสัยมั่งง่าย และบริโภคนิยม เมื่อเทคโนโลยีเข้ามา จึงถูกใช้เพื่อสนองความมั่งง่าย ทำให้คนไทยอ่อนแอลงทั้งทางกายและทางปัญญา

ตอนที่ 7 สภาพของมนุษย์ที่เป็นนักเสพติดเทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยีเพื่อความสะดวกสบายเพียงอย่างเดียวส่งผลให้มนุษย์ 1) มั่งง่ายขึ้น 2) เปราะบางและทุกขง่าย (เพราะขาดภูมิคุ้มกันความลำบาก) และ 3) อินทรีย์เสื่อมประสิทธิภาพ (สมองและร่างกายไม่ได้ใช้งาน) ซึ่งนำไปสู่ภาวะพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างสมบูรณ์ (Technological Dependence)

ตอนที่ 8 การพัฒนามนุษย์เพื่อแก้ปัญหาจากเทคโนโลยี (ไตรสิกขา) ทางออกที่ผู้เขียนเสนอคือการสร้างวัฒนธรรมแห่งปัญญา ผ่านกระบวนการไตรสิกขา: 1. ศีล: ใช้เทคโนโลยีอย่างไม่เบียดเบียน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล 2. สมาธิ: มีจิตใจที่มั่นคง ไม่ฟุ้งซ่านไปกับกระแสข้อมูลข่าวสาร 3. ปัญญา: รู้เท่าทันเทคโนโลยี เข้าใจเหตุปัจจัย และใช้เพื่อสร้างสรรค์

ตอนที่ 9 เทคโนโลยีสารสนเทศที่อาจกลายเป็นโทษ: ประเภทของคน 4 กลุ่ม บทสรุปที่สำคัญคือการจำแนกคนในยุคไอทีเป็น 4 ประเภท เพื่อให้เห็นภาพการประยุกต์ใช้หลักการนี้ได้อย่างชัดเจน ผู้วิจารณ์ขยายความให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในบริบทของเทคโนโลยี Generative AI ในยุคปัจจุบัน ดังนี้:

1. พวกตื่นตื้น คือ กลุ่มคนที่เมื่อเห็นความก้าวหน้าของ Generative AI ก็มักจะตื่นตื้นและใช้งานตามกระแสอย่างผิวเผิน มักใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) สร้างรูปหรือข้อความเล่นสนุกๆ เพื่อนำไปโพสต์โชว์ในโซเชียลมีเดียโดยไม่ตรวจสอบความถูกต้องหรือแหล่งที่มาของข้อมูล ขาดการไตร่ตรองด้วยเหตุผล ทำให้เสี่ยงต่อการหลงเชื่อข้อมูลลวงและตกอยู่ในกระแสโดยไม่เป็นตัวของตัวเอง

2. พวกตามทัน คือ กลุ่มคนที่คอยติดตามอัปเดตแอปพลิเคชันหรือเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ (AI) ใหม่ ๆ อยู่เสมอ มีความภูมิใจว่าตนเองทันโลกและรู้ความเคลื่อนไหวของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว (Real-

time) แต่เป็นการ รู้ตามข่าว โดยยังไม่เข้าถึงแก่นแท้หรือตรรกะการทำงานของระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) นั้นๆ ทำให้แม้จะตามเทคโนโลยีทัน แต่ก็ยังไม่รู้เท่าทันถึงข้อจำกัด ความเสี่ยง หรือผลกระทบที่อาจตามมาจากการใช้งาน

3. พวกรู้ทัน คือ กลุ่มคนที่ไม่ได้เพียงแค่ว่ารู้จักหรือใช้เทคโนโลยีตามกระแส แต่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงที่มาที่ไป รวมถึงคุณและโทษของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในบริบทปัจจุบันคือกลุ่มคนที่เข้าใจกระบวนการทำงาน เช่น มีทักษะเรื่อง Prompt Engineering เพื่อสั่งการปัญญาประดิษฐ์ (AI) ให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ และตระหนักรู้ถึง จริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics) ตลอดจนเข้าใจปัญหาอคติในข้อมูล (Data Bias) ทำให้สามารถเลือกใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ถูกครอบงำ

4. พวกอยู่เหนียวแน่น คือ กลุ่มคนระดับสูงสุดที่สามารถจัดการและดำรงตนเป็น "นาย" ของเทคโนโลยีได้อย่างแท้จริง บุคคลกลุ่มนี้จะใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเพียง เครื่องมือขยายวิสัยแห่งปัญญา (Cognitive Augmentation) เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมหรือแก้ปัญหาที่ซับซ้อน โดยที่พวกเขาจะไม่สูญเสียทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงลึก (Critical Thinking) รักษาอิสรภาพทางปัญญาไว้ได้ และใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับสังคมโดยไม่ตกเป็นทาสของระบบอัลกอริทึม

สรุปเนื้อหาตอนที่ 1-9 เนื้อหาสาระสำคัญของหนังสือเริ่มต้นด้วยการปูพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคที่โลกเชื่อมโยงกันด้วยข้อมูลข่าวสารอย่างไร้พรมแดน โดยมีเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นกลไกขับเคลื่อนสำคัญ ผู้เขียนชี้ให้เห็นบทบาทและอิทธิพลของเทคโนโลยีในฐานะ เครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ ที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถทางกายภาพและสมองของมนุษย์ให้กว้างไกลขึ้น อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีได้นำพาสภาพโลกาภิวัตน์ให้กลายเป็นเสมือนดาบสองคม โดยมีเบื้องหลังความเจริญมาจากวิทยาศาสตร์ของโลกตะวันตกที่มุ่งเน้นการ พิชิตธรรมชาติ ทำให้เมื่อเทคโนโลยีเจริญรุดหน้าไปมากเพียงใด ก็ยิ่งเพิ่มภัยอันตรายและส่งผลกระทบร้ายแรงย้อนกลับมาทำลายสิ่งแวดล้อมรวมถึงสภาวะจิตใจของมนุษย์มากขึ้นเท่านั้น

เมื่อพิจารณาถึงสังคมไทยกับเทคโนโลยี พบว่าคนไทยรับเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้โดยขาดรากฐานของ วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ หรือนิสัยใฝ่รู้คิดเป็นเหตุเป็นผล และเมื่อเปรียบเทียบผลต่างที่เกิดจากเทคโนโลยีระหว่างไทยกับชาติตะวันตก จะเห็นว่าชาติตะวันตกมีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่หล่อหลอมให้สู่สิ่งยาก ในขณะที่คนไทยมักคุ้นชินกับความสบาย เมื่อรับเอาเทคโนโลยีสำเร็จรูปเข้ามาจึงเน้นไปที่การเสพบริโภคมากกว่าการเป็นผู้ผลิต ซึ่งหากคนไทยไม่ระมัดระวังให้ดีก็จะได้ไม่ได้รับทั้งบทเรียนและแบบอย่าง ที่ถูกต้องในการก้าวให้ทันโลก ท้ายที่สุด สภาพของมนุษย์ที่ตกเป็นเพียงนักเสพเทคโนโลยี จะกลายเป็น คนที่มั่งง่าย เปราะบาง ทุกข์ง่าย และทำให้อินทรีย์เสื่อมความเหนียวแน่นเพราะขาดการฝึกฝน ดังนั้น การพัฒนามนุษย์เพื่อแก้ปัญหาจากเทคโนโลยี โดยการสร้างวัฒนธรรมแห่งปัญญาตามแนวทางพุทธศาสนา จึงเป็นทางออกสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากการพึ่งพาวัตถุ พึ่งตนเองได้ และรักษาอิสรภาพที่แท้จริงไว้ได้

ดังนั้น จากที่ได้ทำการสรุปประเด็นเนื้อหาอันเป็นสาระสำคัญของแต่ละตอน ในหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์ขอสรุปประเด็นสำคัญเอาไว้ 3 ประเด็นดังนี้

1. การเปลี่ยนผ่านจากผู้เสพเป็นผู้สร้าง หนังสือเน้นย้ำว่าคนไทยต้องเลิกเป็นเพียงผู้บริโภคเทคโนโลยี แต่ต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ผลิตหรือผู้ใช้ที่มีปัญญา เพื่อลดการพึ่งพาและสร้างอิสรภาพให้แก่ตนเอง ผู้เขียนชี้ให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างว่าสังคมไทยมักรับเทคโนโลยีสำเร็จรูปมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกสบาย (บริโภคนิยม) มากกว่าการนำมาเป็นเครื่องมือในการผลิตและการแก้ปัญหา ซึ่งนำไปสู่สภาวะพึ่งพาเทคโนโลยี ที่ทำให้มนุษย์สูญเสียทักษะในการพึ่งพาตนเองและอ่อนแอลง การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็น

ผู้ผลิต ในที่นี้ จึงไม่ได้หมายถึงเพียงการสร้างฮาร์ดแวร์ แต่รวมถึงการเป็นผู้สร้างสรรค์นวัตกรรม และผู้จัดการข้อมูล ที่มีความรู้เท่าทัน เพื่อที่จะสามารถก้าวข้ามจากการเป็นเพียงผู้ที่ตื่นเต้น หรือตามทันข่าวสาร ไปสู่ผู้ที่อยู่เหนือ เทคโนโลยี และสามารถใช้เทคโนโลยีเป็นฐานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างแท้จริง

2. ความสุขจากการกระทำกับความสุขจากการเสพ ข้อเสนอให้มนุษย์แสวงหาความสุขจากการสร้างสรรค์และการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความสุขที่ยั่งยืนกว่าความสุขที่เกิดจากการเสพวัตถุเพียงอย่างเดียว ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าระบบการศึกษาและค่านิยมปัจจุบันมักกระตุ้นให้มนุษย์แสวงหาความสุขจากการเสพวัตถุ (กามสุข) ซึ่งทำให้มนุษย์มีภาวะยิ่งโตยิ่งสุขยาก เพราะต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกที่มากขึ้นเรื่อยๆ ในทางตรงกันข้าม การพัฒนาตามแนวพุทธมุ่งเน้นการสร้างฉันทะ หรือความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ ซึ่งจะนำไปสู่ความสุขจากการกระทำ เมื่อมนุษย์มีความสุขจากการเรียนรู้และการแก้ปัญหา จะทำให้มองเห็นอุปสรรคเป็นโอกาสในการฝึกตน ยิ่งเจองานยากยิ่งได้เรียนรู้มาก และมีความสุขที่เป็นอิสระจากวัตถุภายนอก (นิรามิสสุข) ซึ่งเป็นรากฐานของความยั่งยืนทางจิตใจ

3. บุรณาการ 3 วัฒนธรรม การเสนอโมเดลการพัฒนาที่ผสมผสานจุดเด่นของ (1) วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ ใฝ่รู้ (2) วัฒนธรรมอุตสาหกรรม คือ ความเพียร และ (3) วัฒนธรรมพุทธ คือ ปัญญาและอิสรภาพ เข้าด้วยกัน เพื่อแก้ไขจุดอ่อนของสังคมไทยที่ขาดแคลนวัฒนธรรมมิติทางวิทยาศาสตร์ คือ นิสัยใฝ่รู้หาเหตุผล และวัฒนธรรมมิติทางอุตสาหกรรม คือ นิสัยสู้งานหนักและมีความเพียร แต่กลับรับเอาเทคโนโลยีมาใช้ด้วยความมั่งง่ายและมั่งง่าย ดังนั้น การบูรณาการวัฒนธรรมพุทธเข้ามาจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อใช้ปัญญา กำกับความรู้วิทยาศาสตร์และความเพียรทางอุตสาหกรรม ให้มุ่งไปสู่ทิศทางที่เกื้อกูลต่อชีวิตและธรรมชาติ มิใช่การมุ่งเอาชนะหรือทำลายล้างตามแบบตะวันตกยุคเก่า อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล ซึ่งมนุษย์สามารถอยู่เหนือเทคโนโลยีและรักษาอิสรภาพที่แท้จริงไว้ได้

บทวิจารณ์

ในการวิจารณ์หนังสือเรื่อง “ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)” เล่มนี้ผู้วิจารณ์ได้เลือกเอาการวิพากษ์ (Criticism) ซึ่งประกอบด้วยการวิพากษ์ 2 ส่วน คือ

(1) เกี่ยวกับผู้เขียน

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ ที่รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ท่านสามารถนำศัพท์เทคนิคทางตะวันตกมาอธิบายด้วยหลักพุทธธรรมได้อย่างกลมกลืนอย่างไรก็ตาม ในบางช่วงของการเปรียบเทียบสังคมไทยกับตะวันตก อาจดูเหมือนเป็นการวิพากษ์นัยคนไทยอย่างตรงไปตรงมาและรุนแรง เช่น เรื่องความมั่งง่าย แต่นั่นคือความปรารถนาดีที่ต้องการให้เกิดการปรับปรุงแก้ไข

(2) เกี่ยวกับแนวคิด

จุดแข็ง: แนวคิดเรื่องการสร้างสมดุลระหว่าง การพัฒนาคน กับ การพัฒนาเทคโนโลยี เป็นหัวใจสำคัญที่สอดคล้องกับนโยบายระดับชาติในปัจจุบันอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จาก แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 – 2570) ที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ให้ความสำคัญกับ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเพิ่มศักยภาพบุคลากร และ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านจริยธรรมและสังคม เพื่อเตรียมคนให้มีความพร้อมทั้งทักษะและจริยธรรม การที่หนังสือเน้นย้ำว่า คนต้องอยู่เหนือเทคโนโลยี และ พัฒนาคนให้มีอิสรภาพ จึงเป็นหลักการอมตะที่ช่วยกำกับทิศทางการนโยบายดิจิทัลไม่ให้เทคโนโลยีนำหน้าคุณภาพของมนุษย์ หรือทำให้มนุษย์กลายเป็นเพียงทรัพยากรที่ถูก AI ควบคุม

ข้อสังเกต: การนำเสนอ วัฒนธรรมอุตสาหกรรม ในแง่ของ ความเพียรสู้สิ่งยาก เป็นรากฐานที่ดี แต่ในบริบทปัจจุบันที่โลกกำลังเข้าสู่ยุค AI Automation ซึ่งเครื่องจักรและหุ่นยนต์สามารถทำงานยากลำบาก และงานซ้ำซ้อนแทนมนุษย์ได้ แนวคิดนี้อาจต้องปรับประยุกต์จากการ สู้กับงานหนัก ไปสู่ ความเพียรในการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity & Innovation) แทน กล่าวคือ มนุษย์ต้องใช้ความเพียรในการฝึกฝนทักษะใหม่ (Reskill/Upskill) และใช้ปัญญาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ AI ทำไม่ได้ เพื่อให้มนุษย์ยังคงสถานะเป็น ผู้กระทำ (Creator) ที่มีความสุขจากการสร้างสรรค์ ไม่ใช่ผู้ที่อ่อนแอเพราะรอรับความสะดวกสบายจากระบบอัตโนมัติ

ประเด็นในการวิจารณ์เชิงสังเคราะห์

1. จุดเด่นและคุณค่าของหนังสือ

1.1) ภาษาและรูปแบบการเขียน: ใช้ภาษาที่สละสลวย เข้าใจง่าย มีการยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดเจน ทำให้เรื่องนามธรรมกลายเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังใช้ ภาษามโนทัศน์ไม่ซับซ้อน ในการอธิบายกลไกของเทคโนโลยีว่าเป็นเสมือน ฤทธิ์เดช หรือ ปาฏิหาริย์ทางวัตถุ ที่เข้ามาช่วยขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ เช่น การใช้แว่นตาหรือคอมพิวเตอร์ช่วยขยายความสามารถในการมองเห็นและการคิด รวมถึงการบัญญัติศัพท์ใหม่เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ให้ตรงจุด เช่น คำว่า กาแล็กซีวิทัศน์ เพื่อสื่อถึงความรวดเร็วของข้อมูลในระดับพื้นที่ทันใด ที่มาคู่กับความกว้างขวางของโลกาภิวัตน์ ตลอดจนการยกตัวอย่างรูปธรรมเรื่อง เลื่อยไฟฟ้า เพื่อชี้ให้เห็นดาบสองคมของเทคโนโลยีที่ให้ทั้งคุณอนันต์และโทษมหันต์ในการทำลายธรรมชาติ

1.2) รูปแบบเนื้อหาของหนังสือ: มีการจัดลำดับความคิดที่เป็นระบบ เริ่มจากระดับโครงสร้างโลกโลกาภิวัตน์ ลงมาสู่เครื่องมือเทคโนโลยี เข้าสู่ตัวมนุษย์ทางพฤติกรรมและจิตใจ และจบลงด้วยทางออกทางการศึกษาและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เนื้อหาได้วิเคราะห์เจาะลึกจากภาพกว้างของสังคมข่าวสารข้อมูล ลงไปสู่รากเหง้าของปัญหา คือ การที่สังคมไทยรับเทคโนโลยีมาด้วยวัฒนธรรมบริโภคนิยม ที่ขาดฐานของวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ ความใฝ่รู้ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม คือ ความเพียรสู้สิ่งยาก ส่งผลให้มนุษย์เกิดภาวะ ทุกข์ง่าย สุขยาก และสูญเสียอิสรภาพในการพึ่งพาตนเอง ก่อนจะนำเสนอทางออกด้วยการบูรณาการวัฒนธรรมเชิงพุทธ เข้ามาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้อยู่เหนือกระแส และมีอิสรภาพทางปัญญาอย่างแท้จริง

1.3) เป้าหมาย/ประโยชน์ของหนังสือ: มุ่งเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับผู้อ่าน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในยุคดิจิทัลได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลลวงหรือการโฆษณาชวนเชื่อ หนังสือเล่มนี้ชี้เป้าหมายสำคัญคือการยกระดับผู้คนจากการเป็นเพียงพวกตื่นตื่น หรือ ตามทันข่าวสารให้กลายเป็นพวกรู้เท่าทัน และอยู่เหนือมัน เพื่อป้องกันภาวะความวิตกกังวลต่อข้อมูลข่าวสาร และการถูกท่วมทับด้วยขยะข้อมูล โดยเน้นย้ำให้มนุษย์พัฒนานตนเองให้มีความสุขจากการกระทำมากกว่าการเสพเพื่อรักษาอิสรภาพของมนุษย์ไว้ ไม่ให้ตกเป็นทาสที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและวัตถุบำรุงบำเรอความสุขเพียงฝ่ายเดียว

จุดควรพัฒนาของหนังสือ และข้อเสนอแนะ

2.1) จุดควรพัฒนา

เนื่องจากเนื้อหาหลักมาจากการบรรยายในปี พ.ศ. 2538 ตัวอย่างเทคโนโลยีที่ยกมา เช่น วีดีโอ โทรศัพท์ หรือ เลื่อยไฟฟ้า อาจดูเก่าไปสำหรับผู้อ่านรุ่นใหม่ (Gen Z/Alpha) ที่เติบโตมาในฐานะ “Digital

Native” และยังขาดการพูดถึงเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น Blockchain, Metaverse หรือ Generative AI ซึ่งมีบริบททางจริยธรรมที่ซับซ้อนกว่าในแง่ของการมีปฏิสัมพันธ์และความเหมือนจริง ที่มากกว่าสื่อทางเดียวในอดีต แม้หลักการพื้นฐานเรื่องการเรียนรู้เท่าทันจะยังคงเดิม แต่ความซับซ้อนของปัญหาในยุค “Information Age” ที่หนังสือกล่าวถึงได้ทวีความรุนแรงขึ้นสู่ยุคปัญญาประดิษฐ์ที่เส้นแบ่งระหว่างความจริงกับสิ่งที่คอมพิวเตอร์สร้างขึ้นเริ่มเลือนลาง

2.2) ข้อเสนอแนะการประยุกต์ใช้: ผู้อ่านและนักวิชาการควรนำหลักการ (Principle) จากหนังสือเล่มนี้ไปประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้หลักรู้ทัน และอยู่เหนียวแน่น กับการใช้งาน ChatGPT หรือ Social Media Algorithms โดยต้องไม่เพียงผู้เริ่มต้น หรือตามทัน กระแส AI แต่ต้องพัฒนาตนเองให้เป็นนายของอัลกอริทึม สามารถใช้เครื่องมือเหล่านี้ขยายวิสัยแห่งปัญญาโดยไม่สูญเสียความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจด้วยตนเอง

2.3) การเพิ่มเติมเนื้อหา: ในการตีพิมพ์ครั้งต่อไป หรือในการศึกษาต่อยอด ควรมีการเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics) ซึ่งเป็นวาระแห่งชาติภายใต้แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 – 2570) (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2565: 112) โดยใช้กรอบคิดเรื่องมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-centric) ตามที่หนังสือเล่มนี้ได้ปูพื้นฐานไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการสากลที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน อันจะเป็นการเติมเต็มมิติทางจิตวิญญาณให้กับระเบียบปฏิบัติทางโลกได้อย่างสมบูรณ์

ความสมบูรณ์ของ จริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics) และมิติความรับผิดชอบต่อ (Accountability) แม้ในการวิจารณ์จะมีการกล่าวถึงการเชื่อมโยงเนื้อหากับแนวทางของแผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติฯ แล้ว แต่ในระดับจุลภาค ผู้วิจารณ์ได้เพิ่มประเด็นการวิพากษ์เชิงลึกในเรื่อง ความรับผิดชอบต่อ (Accountability) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ หนังสือเล่มนี้ได้เน้นย้ำแนวคิดที่ว่า เทคโนโลยีคือ เครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ หรือ อินทรีย์เทียม ที่ทำให้มนุษย์มีอำนาจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้กว้างไกลและรวดเร็วขึ้น ดังนั้น อำนาจในการเข้าถึงและจัดการข้อมูลที่เพิ่มขึ้น ย่อมต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบที่มากขึ้นด้วย

ประเด็นที่ท้าทายอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันคือ เมื่อระบบปัญญาประดิษฐ์เกิดการทำงานผิดพลาด (เช่น หุ่นยนต์ทางการแพทย์วินิจฉัยโรคผิดพลาด หรือรถยนต์ไร้คนขับเกิดอุบัติเหตุ) ใครคือผู้รับผิดชอบ? หากพิจารณาตามหลักพุทธจริยศาสตร์และกฎแห่งกรรม (Law of Karma) ซึ่งเป็นเรื่องของเหตุและผล กล่าวคือ ทำเหตุอย่างใดย่อมได้รับผลอย่างนั้น ปัญญาประดิษฐ์เป็นเพียงเครื่องมือหรือจักรกลที่ปราศจากจิตใจ ความรู้สึก และเจตนา AI จึงไม่อาจเป็นผู้รับผิดชอบทางจริยธรรมหรือรับผลกระทบได้ด้วยตนเอง ภาระความรับผิดชอบที่แท้จริงจึงต้องตกอยู่กับมนุษย์ ผู้เป็นต้นเหตุของการสร้างและการใช้งาน

การวิพากษ์ในประเด็นนี้ ผู้วิจารณ์ได้เชื่อมโยงให้เห็นว่า ทศนะทางพุทธศาสนาสอดคล้องอย่างยิ่งกับ แนวปฏิบัติจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ของประเทศไทย (Thailand AI Ethics Guideline) ในหลักการด้านความโปร่งใสและภาระความรับผิดชอบต่อ (Transparency and Accountability) ที่ระบุอย่างชัดเจนว่า ผู้วิจัย ผู้ออกแบบ ผู้พัฒนา ผู้ให้บริการ และผู้ใช้งานปัญญาประดิษฐ์ ล้วนต้องมีภาระความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเทคโนโลยีตามหน้าที่ของตน การก้าวขึ้นเป็นกลุ่ม พวกอยู่เหนียวแน่น จึงหมายถึงรวมถึงการที่มนุษย์ต้องไม่ใช้ AI เป็นเครื่องมือในการปิดความรับผิดชอบต่อ แต่ต้องใช้ปัญญากำกับ เจตนา ตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบ การป้อนข้อมูล ไปจนถึงการตัดสินใจใช้งาน เพื่อสร้างปัญญาประดิษฐ์ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง

บทสรุป

หนังสือ “ไอที: ภายใต้วรรณกรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)” สะท้อนให้เห็นปัญหาของสังคมไทยที่รับเทคโนโลยีเข้ามาด้วยวัฒนธรรมบริโภคนิยม ที่เน้นความสะดวกสบายและความมั่งคั่ง ขาดรากฐานของวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ ความไม่เข้าใจเหตุผล และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม คือ ความเพียรสู้สิ่งยาก ส่งผลให้คนไทยเสี่ยงต่อการสูญเสียอิสรภาพ ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างสิ้นเชิง และมีความสุขยากขึ้นเพราะผูกติดกับวัตถุ ทางออกสำคัญ คือ การสร้างวัฒนธรรมแห่งปัญญาตามแนวพุทธ

เพื่อยกระดับมนุษย์จากการเป็นเพียงผู้ ตื่นเต้น หรือ ตามทันข่าวสาร ให้ก้าวไปสู่การเป็นผู้รู้เท่าทัน และอยู่เหนียวแน่น ซึ่งสามารถจัดการกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้ในฐานะนาย เป้าหมายสูงสุด คือ การเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการแสวงหาความสุขด้วยการเสพ มาเป็นความสุขจากการสร้างสรรค์และการพัฒนาตนเอง เพื่อให้มนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีเกื้อกูลชีวิตและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ตกเป็นทาสของวัตถุหรือกระแสความเปลี่ยนแปลง อันเป็นการรักษาดุลยภาพด้วยความไม่ประมาท ที่มุ่งพัฒนาอินทรีย์ของตนควบคู่ไปกับการใช้เครื่องมือภายนอก เพื่อให้มนุษย์ดำรงสถานะผู้อยู่เหนือเทคโนโลยี ที่รักษาอิสรภาพที่แท้จริงไว้ได้ พร้อมทั้งสามารถใช้วิทยาการในการสร้างสรรค์อารยธรรมที่เกื้อกูลต่อโลกและธรรมชาติสืบไป

เพื่อให้เห็นภาพการเปลี่ยนผ่านและทิศทางการประยุกต์ใช้แนวคิดจากหนังสือให้สอดคล้องกับบริบทของเทคโนโลยีอุบัติใหม่ ผู้วิจารณ์จึงได้จัดทำตารางสรุปการวิพากษ์เชิงเปรียบเทียบระหว่างรากฐานความคิดในยุคเริ่มต้นไอทีกับข้อท้าทายในยุคปัญญาประดิษฐ์ ดังนี้

ประเด็นวิเคราะห์	ส า ร ะ ส ำ ค ัญ จากหนังสือ (พ.ศ. 2538)	ช ี อ เ ส น อ แ น ะ เพื่อการต่อยอด (พ.ศ. 2569)
บทบาทเทคโนโลยี	ขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ (ตา, หู, สมอง)	ขยายขีดความสามารถในการสร้างสรรค์ (Generative Capacity)
วัฒนธรรมอุตสาหกรรม	เน้นความเพียรสู้สิ่งยาก (Industry)	เน้น ความ เพียร ใน การ เรียน รู้ ใหม่ (Reskill/Upskill)
ความสุข	ความสุขจากการกระทำ (ฉันทะ)	ความสุขจากการเป็น "ผู้กำกับเทคโนโลยี" (Digital Mastery)
ความเสี่ยง	การพึ่งพาเทคโนโลยีจนอินทรีย์เสื่อม	การถูกครอบงำด้วย Algorithm (Algorithmic Bias/Control)

จากตารางเปรียบเทียบชี้ให้เห็นผลสังเคราะห์สำคัญว่า แม้เทคโนโลยีจะก้าวล้ำจากการเป็นเพียงเครื่องมือขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ทางกายภาพมาสู่การขยายสมรรถนะทางสติปัญญา แต่แก่นแท้ของการรอดพ้นจากสถานะพึ่งพาเทคโนโลยี (Technological Dependence) ยังคงต้องอาศัยการเร่งพัฒนาทักษะใหม่ (Reskill/Upskill) ควบคู่ไปกับการยกระดับจิตใจให้ก้าวข้ามการเสพติดความสะดวกสบาย มาสู่การมีความสุขในฐานะผู้ควบคุม เพื่อให้มนุษย์สามารถรักษาอิสรภาพและดำรงสถานะ ผู้อยู่เหนียวแน่น ที่ไม่ถูกครอบงำด้วยระบบอัลกอริทึมได้อย่างยั่งยืน

การสังเคราะห์มวลรวม (Final Synthesis) โมเดลการพัฒนาคนไทยในยุค 2026 (พ.ศ. 2569) ด้วยฐานไตรสิกขาเพื่อการอยู่ร่วมกับเทคโนโลยีเกิดใหม่อย่างยั่งยืน

เพื่อให้บทวิจารณ์นี้มีความสมบูรณ์สูงสุดในเชิงวิชาการ ผู้วิจารณ์ขอเสนอการสังเคราะห์มวลรวมเพื่อเป็น พิมพ์เขียว (Blueprint) ในการพัฒนาพลเมืองของไทยในยุค ค.ศ. 2026 (พ.ศ. 2569) ซึ่งเป็นยุคที่เทคโนโลยีเกิดใหม่ (Emerging Tech) เช่น ปัญญาประดิษฐ์เชิงรู้สร้าง (Generative AI) อัลกอริทึมขั้น

สูง และระบบประมวลผลแบบนิวโรมอร์ฟิก (Neuromorphic Computing) ได้เข้ามาผสานเป็นเนื้อเดียวกันกับวิถีชีวิต การจะก้าวข้ามวิกฤตการณ์พึ่งพาเทคโนโลยีและรักษาความเป็นมนุษย์ไว้ได้นั้น จำเป็นต้องประยุกต์ใช้หลัก ไตรสิกขา อันเป็นระบบปฏิบัติการพื้นฐานของพุทธธรรม มาเป็นแกนกลางในการยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยีอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

ประการแรก ศีล ในมิติของพฤติกรรมดิจิทัลและจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (Digital Ethics and Behavior) ศีล คือ การจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยีให้เป็นไปอย่างเกื้อกูล ในยุค 2026 ศีล หมายถึง ข้อตกลงและแนวปฏิบัติในการใช้งานเทคโนโลยีเกิดใหม่โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ได้แก่ กายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต มนุษย์ต้องมีธรรมาภิบาลข้อมูล (Data Governance) ไม่ใช่ปัญญาประดิษฐ์เพื่อสร้างข้อมูลลวง (Deepfakes) หรือ ล่วงละเมิดความเป็นส่วนตัวของมวลมนุษยชาติ การมีศีลในยุคนี้จึงเป็นกรอบจริยธรรมขั้นต้นที่จะสร้างความปลอดภัยทางไซเบอร์ และป้องกันไม่ให้เทคโนโลยีอันทรงพลังถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือทำลายล้างสังคม

ประการที่สอง สมาธิ ในมิติของภูมิคุ้มกันทางจิตใจและการบริหารจัดการความสนใจ (Digital Mindfulness and Attention Management) สมาธิไม่ใช่เพียงการนั่งหลับตาภาวนา แต่คือความเข้มแข็ง หนักแน่น และความสามารถในการควบคุมความสนใจ (Attention Management) ท่ามกลางกระแสข้อมูลที่ท่วมทับ ในยุคที่อัลกอริทึมถูกออกแบบมาเพื่อแย่งชิงความสนใจ สมาธิจะทำหน้าที่เป็นเกราะป้องกันไม่ให้นุษย์ไหลไปตามแรงกระตุ้นของกระแสบริโภคนิยม มนุษย์ที่มีสมาธิย่อมไม่ตกอยู่ในสภาวะ พวกตื่นเต้น ที่เห่อตามกระแส แต่จะมีเจตจำนงที่แน่วแน่ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ สามารถรักษาความร่าเริงเบิกบานของจิตใจไว้ได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงความสุขจากการเสพติดหน้าจอหรือโลกเสมือนเพียงอย่างเดียว

ประการที่สาม ปัญญา ในมิติของการตื่นรู้ทางเทคโนโลยีและการขยายขีดความสามารถ (Digital Wisdom and Cognitive Augmentation) ปัญญา คือ ความสามารถในการสืบสาวหาเหตุปัจจัย และรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น ในบริบทของ Emerging Tech ปัญญาหมายถึงการรู้เท่าทันตรรกะการทำงานของอัลกอริทึม การเข้าใจอคติในชุดข้อมูล (Data Bias) และการรู้จักใช้เครื่องมือเหล่านี้เพื่อต่อยอดศักยภาพทางความคิด (Cognitive Augmentation) โดยไม่สูญเสียทักษะการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ปัญญาจะทำหน้าที่เปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Data) ให้กลายเป็นความรู้ (Knowledge) ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา ปลดแอกมนุษย์จากการเป็นเพียงผู้ที่ ตามทัน ให้ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้ที่ อยู่เหนือมัน ซึ่งสามารถใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่ถูกครอบงำ

บทสรุปของการสังเคราะห์โมเดลนี้ คือ การบูรณาการองค์รวมของ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่ต้องพัฒนาและขับเคลื่อนไปพร้อมกัน เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์ในยุค 2026 จึงไม่ใช่เพียงการวิ่งตามความทันสมัยทางวัตถุ แต่คือการ พัฒนาคนให้เหนือเทคโนโลยี ไม่ว่าวิทยาการจะก้าวล้ำไปเพียงใด มนุษย์ผู้ได้รับการฝึกฝนอินทรีย์อย่างสมบูรณ์ย่อมสามารถรักษาอิสรภาพทางปัญญาไว้ได้ และสามารถนำสิ่งแวดล้อมรวมถึงข้อมูลข่าวสารมาแปรเปลี่ยนเป็นพลังในการสร้างสรรค์สังคมได้เสมอ เมื่อสังคมไทยสามารถสร้างฐาน วัฒนธรรมแห่งปัญญา นี้ได้สำเร็จ พลเมืองของเราจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในยุคดิจิทัลได้อย่างมีความสุข เป็นอิสระ และเทคโนโลยีจะทำหน้าที่เป็นเพียง มิตรแท้ ที่เกื้อกูลอารยธรรมมนุษย์อย่างยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

(2565). แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 – 2570). กรุงเทพฯ: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). ไอที: ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์).

กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ.